

υπάρχουν εἰς τὸ ἀρχαῖον, ἄρα δὲν θὰ ὑπῆρχον οὐδὲ εἰς τὸ πρωτόγραφον τῆς μεταφράσεως, ἣτις πρέπει νὰ ὑπῆρξε πιστὴ ἀπόδοσις τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Ἐκ τούτου ἄγεται ὁ κ. Γκίνης εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πᾶσαι αἱ παραλλαγαὶ εἶναι μεταγενέστεραι προσθηκαὶ ὀφειλόμεναι εἰς ἄλλους συμπληγάς, οἵτινες ἀποδίδουν ἐν τούτῳ συγχρονισμένον δίκαιον. Ἐκ τούτων μνημονεύει τινὰς ἐνδεικτικῶς, οἷον τὴν σπουδαίαν διάταξιν ὅτι τὸν ἄτεκνον κληρονομοῦν μόνον οἱ γονεῖς οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ προφανῶς ἐλληνιστικὸν δίκαιον γνωστὸν καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων βυζαντινῶν πηγῶν, ἐν αἷς φέρεται τοῦτο εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ πρωταρχικὸν ὁμοίως φύσεως δίκαιον τῆς νομίμου μοίρας (πρβλ. ἐμὸν Φαλκίδιον σ. 38 ἐπ.). Ἐπειδὴ οὕτω αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἀποτελοῦν σπουδαιοτάτην πηγὴν τοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐλληνικοῦ δικαίου, συστηματικὴ δὲ ἐξακριβωσις αὐτῶν καὶ ἔρευνα προϋποθέτει ἔκδοσιν τοῦ ἀρχαίου κειμένου τοῦ Νομοκάνονος, ὁ κ. Γκίνης, ἐκφράζει τὴν εὐχὴν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, ἣτις ἀπαιτεῖ πλείονας δυνάμεις καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰ μὴ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀρχείου τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου».

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Ὁ Νομοκάνων τοῦ Μαλαξοῦ ὡς πηγὴ δικαίου τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ Δημητρίου Γκίνης. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνσταντίνου Τριανταφυλλοπούλου.

Ὁ Μανουὴλ Μαλαξός, νοτάριος παρὰ τῇ Μητροπόλει Θηβῶν, συνέθεσε τὸν Νομοκάνονα αὐτοῦ τὸ 1561, εὐθύς δὲ ἀμέσως μετέφρασεν ὁ ἴδιος τοῦτον εἰς «κοινὴν φράσιν»¹. Ἐν τῷ προοιμίῳ² τῆς ἀρχικῆς μορφῆς³ τοῦ Νομοκάνονός του, ὡς ἐξῆς δικαιολογεῖ ὁ Μαλαξός τὴν σύνταξιν τούτου: «Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις νόμοις εὐρίσκονται πλεῖστα τῶν κεφαλαίων, ἅτινα ὅλως οὐκ ἔχουσιν ἰσχὴν ἐν τῷ παρόντι δυσχερεστάτῳ καιρῷ... διὰ τοῦτο οὖν ἠβουλήθην... συναθροῖσθαι... πάντα τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρειώδη τοῦ νῦν καιροῦ... Ἐξ ἐκάστου τῶν θείων νόμων βιβλίων τε τὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα καὶ συχνῶς ζητούμενα ἐκλέξαντες... ἐγράψαμεν...».

Ἐὰν ἠλήθηεν ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ Μαλαξοῦ, ὅτι ἐνημέρωσε τὸν Νομοκάνονά του πρὸς τὸ ἰσχύον κατὰ τὴν ἐποχὴν του δίκαιον, θὰ εἶχομεν σπουδαιοτάτην πηγὴν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου.

Ἄτυχῶς δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα. Δέον ἐν πρώτοις νὰ τονισθῇ, ὅτι ὁ Μαλαξός

¹ Πρβλ. ἰδίᾳ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ, Ὁ Νομοκάνων τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ, Ἀθῆναι 1916. — Δ. ΓΚΙΝΗ, Ἐπὶ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ, ἐν Ἑλληνικοῖς, 7, 99-103. — ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἡ εἰς φράσιν κοινὴν παράφρασις τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ, αὐτόθι, 8, 29-47.

² Ὅρα τοῦτο παρὰ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 19.

³ Αὕτη σώζεται ἐν τρισὶ χειρογράφοις: α) τοῦ ὑπ' ἀριθ. 105 (κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ: 287) τῆς Μονῆς Ἰβήρων, β) τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8 τῆς Βιβλιοθήκης Κολουβά (νῦν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ κ. Π. Ἀγγελετοπούλου) καὶ γ) τοῦ ὑπ' ἀριθ. 278 (209) τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

οὐδὲν ἀπολύτως ἴδιον προσέθεσεν ἐν τῷ Νομοκάνονι αὐτοῦ, περιορισθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ λέξει ἀντιγραφὴν διαφόρων κειμένων. Καὶ ἂν ἔτι θεωρήσωμεν ὑπερβολικὴν τὴν κρίσιν τοῦ *Th. Preger*¹, ὅτι ἡ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Μαλαξοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὴν τοῦ ἀντιγραφέως, πάντως τὸ ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Νομοκάνονός του ἀναληφθὲν ἐγχείρημα ἀσφαλῶς ὑπερέβαινε τὰς δυνάμεις του. Ἐὰν δύο αἰῶνας πρὸ αὐτοῦ, ὁ πολὺς Νομοφύλαξ καὶ Κριτὴς Θεσσαλονίκης, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος, ταῦτά ὑποσχεθεὶς ἐν τῇ Προθεωρίᾳ τῆς Ἐξαβίβλου του, δὲν ἀπέφυγε τὴν παράθεσιν ἀντιφατικῶν ἢ κατηγορημένων διατάξεων καὶ τὰς ἐπαναλήψεις, δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀναμείνωμεν μείζονα ἱκανότητα παρὰ τοῦ ἀσῆμου νοταρίου τῶν Θεβῶν.

Ὁ Μαλαξὸς μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Νομοκάνονός του, κατιδὼν, ὅτι, ἔνεκα τῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἦτο οὗτος γεγραμμένος, καθίστατο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλούς, μετέφρασε τοῦτον εὐθύς ἀμέσως «εἰς κοινὴν φράσιν»². Ἐφ' ὅσον σκοπὸς τῆς μεταφράσεως ἦτο μόνον νὰ καταστῇ ὁ Νομοκάνων καταληπτότερος, ὡς ρητῶς δηλοῦται ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτῆς, πρέπει νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδὲν ἀντιγραφον τῆς μεταφράσεως ταύτης διεσώθη. Διότι ἐκ τῶν ὑπερτριakoσίων γνωστῶν χειρογράφων³ τῶν περιεχόντων τὸν Νομοκάνονα τοῦ Μαλαξοῦ «εἰς φράσιν κοινήν», οὐ μόνον οὐδὲν ἀνεξαιρέτως, οὐδὲ καὶ τὰ γραφέντα εἰς χρόνον ἐγγύτατον πρὸς τὴν ἀρχικὴν μορφήν, ἔχει τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν κεφαλαίων ταύτης (580), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον ὑφίστανται μετὰξὺ τῶν χειρογράφων σημαντικώταται διαφοραὶ, φθάνουσαι ἐνίοτε μέχρι ἀντιφάσεων. Ἡ ὑπόθεσις, ἣν ἐξήνεγκεν ὁ *Zachariä von Lingenthal*⁴, πρὸς λύσιν τῆς δυσχερείας ταύτης, ὅτι ὁ Μαλαξὸς, ὡν συγχρόνως ἀντιγραφεὺς κωδίκων, κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ Νομοκάνονός του ἐπέφερε προσθαφαιρέσεις εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τῆς μεταφράσεώς του, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὄλως ἀπίθανος, τὸ δὲ πλῆθος τῶν παραλλαγῶν συμβάλλει εἰς τὴν ἀπόκρουσίν της. Συνεπῶς δεόν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ παραλλαγαὶ τῆς μεταφράσεως ὀφείλονται εἰς ἄλλους, ἐπεξεργασθέντας τὴν μετάφρασιν.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ Νομοκάνονος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου, λόγῳ τῆς ἀποτυχίας τοῦ Μαλαξοῦ νὰ προσαρμόσῃ τὰς διατάξεις τοῦ Νομοκάνονός του πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον, ταῦτὸ πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς ἀρχικῆς, μὴ διασωθείσης, μεταφράσεως τοῦ Νομοκάνονος.

Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῶν παραλλαγῶν τῆς μετα-

¹ Ἐν *Byz. Zeitschrift* 11, 11.

² Ὅρα προοίμιον ταύτης παρὰ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗ, ἐνθ. ἀνωτ. 20.

³ Ὅρα κατάλογον τούτων ὑπὸ Δ. ΓΚΙΝΗ, ἐν Ἑλληνικοῖς, 8, 30 ἐπ.

⁴ *Die Handbücher d. griech. Rechts* ἐν *Mémoires de l'Académie des Sciences de St. Petersburg*, 7η σειρά, 28, ἀριθ. 7, σ. 5.

φράσεως. Ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸν Νομοκάνονα τοῦτον, ὁ μὲν *Zachariä von Lingenthal*¹ διεπίστωσεν ἀπλῶς τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, ὃν ὅμως φαίνεται, δὲν ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ, συνεπῶς τὸν Νομοκάνονα τοῦ Μαλαξοῦ ἐχρησιμοποίησεν οὗτος, ἰδίως ἐν τῇ *Geschichte d. griechisch-römischen Rechts*, ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῆς μεταφράσεως, ὁ δὲ *K. Δουβουνιώτης*², ἐμελέτησε μὲν ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς τοῦ Νομοκάνονος τούτου καὶ διεπίστωσεν ὅτι ἡ μὲν πρώτη μορφή εἶναι «πλατυτέρα», ἡ δὲ δευτέρα «συντομωτέρα» καὶ ὅτι ἡ μετάφρασις ὑπέστη πλείστας προσθαφαιρέσεις, δὲν προέβη ὅμως εἰς λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τῶν παραλλαγῶν τῆς μεταφράσεως. Τέλος ἡμεῖς, ὅτε προσεπαθήσαμεν νὰ κατατάξωμεν τὰ χειρόγραφα τῶν παραλλαγῶν³, δὲν εἴχομεν εἰσέτι ὑπ' ὄψει τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ Νομοκάνονος, εἰ μὴ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ *K. Δουβουνιώτου*.

Ἐν τούτοις ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῆς μεταφράσεως, τοῦλάχιστον τῶν νομικῶν διατάξεων, ὑπάρχουσι τροποποιήσεις, ἐνίοτε οὐσιωδέσταται, τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου, μὴ δυνάμεναι νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄλλως, εἰ μὴ ὅτι οἱ συντάκται τῶν παραλλαγῶν τούτων προσήρμωσαν τὰς διατάξεις ταύτας, κατηγορημένας κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον ἐν οἷς ἐγένοντο, πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον. Συνεπῶς αἱ παραλλαγαὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ ἀποτελοῦσι σπουδαιοτάτην πηγὴν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θὰ φέρωμεν παραδείγματά τινα, εἰλημμένα εἴτε ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος παραλλαγῆς τινος δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ *Α. Σγούτα*⁴, εἴτε ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ *Zachariä von Lingenthal* παρατιθεμένων κειμένων ἐξ ἐτέρων παραλλαγῶν ἐν τῇ *Geschichte* αὐτοῦ.

1. Ἐν τῇ παραλλαγῇ Σγούτα μνημονεύεται ἡ ἐξῆς διάταξις (κεφ. 184. 2) «... Ὅταν ὁ ἄνδρας μισέσῃ καὶ ὑπάγῃ εἰς ἄλλον τόπον καὶ λείπει πέντε χρόνους ἀπὸ τὸ ὀσπήτιον αὐτοῦ καὶ δὲν ἐνθυμηθῇ τελείως τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἵνα ἀποστείλῃ αὐτῆς ἔξοδον τῆς ζωῆς αὐτῆς ἢ γράμμα, ἀμὴ ἀφήσῃ αὐτὴν παντελῶς χωρὶς τινος βοήθειαν, νὰ χωρίζεται ἀνεμποδίτως τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον, καὶ νὰ ἔχῃ ἄδειαν ἢ γυναῖκα νὰ ἐπέρῃ ἄλλον ἄνδρα νόμιμον...». Ἡ διάταξις αὕτη, οὔσα συνήθης ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῆς μεταφράσεως⁵, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ τοῦ Νομοκάνονος (κεφ. 352), περιέχοντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἡρακλείου Νικήτα⁶. Προφανῶς

¹ Ἀνέκδοτα (Λειψία 1843) σ. 13. Πρβλ. HEIMBACH, ἐν Ersch Gruber, Encykl., 87, 52 καὶ *Α. ΣΓΟΥΤΑ*, ἐν Θέμιδι 7. 165, σημ.

² Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 12 ἐπ., 24 ἐπ. ³ Ἐν Ἑλληνικοῖς, 8, 29-47. ⁴ Ἐν Θέμιδι, 7, (1856) 165-246.

⁵ Πρβλ. τοὺς ὑφ' ἡμῶν ἐν Ἑλληνικοῖς, 8, 46 ἐπ. μνημονευομένους 24 τοιοῦτους κώδικας.

⁶ Ὅρα ταύτην ἐν ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, Συντ. 5, 441.

ὁ λόγος οὗτος διαζυγίου, θεσπισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου, ἐν ἔτει 1554, ἐξηκολούθησεν ἰσχύων κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας¹. Ἐν Μάνῃ τοῦλάχιστον μνημονεύεται τοιοῦτο δίκαιον ἐξ ἐθίμου².

2. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Zachariä von Lingenthal*³ μνημονευομένη διάταξις ἐκ τοῦ κεφ. 250 παραλλαγῆς τινός, καθ' ἣν ἡ διάκρισις μεταξὺ αὐτεξουσίων καὶ ὑπεξουσίων ἐγκρίσκει εἰς τὸ ἐὰν τὰ τέκνα ἔλαβον τὸ μερίδιόν των ἐκ τῆς πατρικῆς περιουσίας καὶ ζῶσιν αὐτοτελῶς, ἢ οὐ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ τοῦ Νομοκάνονος. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ μεταγενεστέρως διατάξεως, καθιερωθείσης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἣς ἡ ὑπαρξίς διεπιστώθη διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Νάξον⁴.

3. Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως⁵ ἀναφερομένης διακρίσεως ἐν κεφ. 575 παραλλαγῆς τινος μεταξὺ τέκνων φυσικῶν, νόθων καὶ σκοτίων. Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ τοῦ Νομοκάνονος.

4. Ἐν κεφ. 384 τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος παρατίθεται ἡ ἀπόφασις τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου καὶ ἡ διάταξις 5. 8. 95 τοῦ Ἀρμενοπούλου περὶ ἀβιωτικίου. Ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ τοῦ Νομοκάνονος οὐδεμία ὑπάρχει σύγχυσις, ἣν παρατηρεῖ ὁ *Zachariä von Lingenthal*⁶ ἐν τῇ ὑπ' ὄψει του παραλλαγῆς.

5. Ἐν κεφ. 379 τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος, προκειμένου περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς προσώπων ἀτέκνων, περιέχεται ἡ διάταξις τοῦ Βλαστάρεως, καθ' ἣν συγκληρονομοῦσι μετὰ τῶν γονέων καὶ οἱ ἀδελφοὶ ὡς καὶ οἱ ἀδελφόπαιδες προτελευταίων ἀδελφῶν. Συνεπῶς ἢ ἐν κεφ. 207 τῆς παραλλαγῆς Σγούτα διάταξις περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀδελφῶν, ἔχει προφανῶς πηγὴν τὸ ἐξ ἐθίμου δίκαιον.

6. Τὰ περὶ ἀποκληρώσεως τέκνων κεφάλαια 392 καὶ 393 τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος παραθέτουσιν αὐτολεξεῖ τὰς διατάξεις 5. 10. 1 A-N τοῦ Ἀρμενοπούλου. Συνεπῶς αἱ σχετικαὶ παρατηρήσεις τοῦ *Zachariä von Lingenthal*⁷ ἀφορῶσιν εἰς τὴν παραλλαγὴν Σγούτα (κεφ. 216), οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ Νομοκάνονος.

7. Ἐν τῷ κεφ. 394 πραγματεύεται ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ Νομοκάνονος περὶ ἀποκληρώσεως γονέων ὑπὸ τῶν τέκνων, ὡς παρ' Ἀρμενοπούλῳ 5. 10. 2 A-D, διατάξεως ἀπολειπομένης ἐκ τῆς παραλλαγῆς Σγούτα, ἀσφαλῶς οὐχὶ τυχαίως, διότι τὸ μεταβυζαντινὸν δίκαιον ἀγνοεῖ τὸν θεσμόν τοῦτον.

¹ Παράδοξον μόνον εἶναι, πῶς ὁ Μαλαξὸς δὲν συμπεριέλαβε τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Διονυσίου, ἐκδοθεῖσαν μόλις ἐπτά ἔτη πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ Νομοκάνονός του.

² Πρβλ. L. MAURER, *Das griech. Volk* (Heidelberg, 1835) 1, § 58.

³ Ἐνθ' ἄνωτ. σημ. 333.

⁴ Πρβλ. L. MAURER, ἔνθ' ἄνωτ. § 47, Π. ΚΑΛΛΙΓΑ, *Μελέται καὶ Λόγοι*, σ. 209.

⁵ Ἐνθ' ἄνωτ. σημ. 340.

⁶ Ἐνθ' ἄνωτ. σημ. 413.

⁷ Ἐνθ' ἄνωτ. σημ. 526.

8. Ἐν τῇ παραλλαγῇ Σγούτα (κεφ. 214) ἡ νόμιμος μοῖρα ἢ φαλκίδιος — κατὰ τὴν ἐπελθούσαν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς σύγχυσιν τῶν δύο θεσμῶν — ὀρίζεται εἰς τὸ τέταρτον, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ (κεφ. 387) εἰς τὸ τρίτον, μέχρι τεσσάρων τέκνων καὶ εἰς τὸ ἡμισυ, ἐπὶ πλείονων τῶν τεσσάρων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθῶσι, κατεδείχθη, ὅτι ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ Νομοκάνονος εὐρίσκονται τροποποιήσεις οὐσιωδέσταται τῆς ἀρχικῆς μορφῆς αὐτοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ἀρχικῆς μεταφράσεως τοῦ Μαλαξοῦ, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν προσπάθειαν προσαρμογῆς τοῦ Νομοκάνονος πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Εἶναι συνεπῶς προφανῆς ἡ σπουδαία συμβολὴ πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐρεῦνης τοῦ δικαίου τοῦ μετὰ τὴν Ἑλλήνισμῳ, ἣν θὰ παρεῖχεν ἡ μελέτη τῶν σωζομένων παραλλαγῶν τῆς μεταφράσεως τοῦ Νομοκάνονος τούτου.

Ὅπως ὅμως καταστῆ ἐφικτὴ ἡ μελέτη αὕτη, προαπαιτεῖ κυρίως τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ ἀρχικὸν κείμενον τῶν παραλλαγῶν τῆς μεταφράσεως, Ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ Νομοκάνονος τούτου ὄφειλε νὰ εἶχε γίνῃ πρὸ πολλοῦ καὶ δι' ἄλλους λόγους: α') Ὁ Νομοκάνων τοῦ Μαλαξοῦ ἀποτελεῖ μνημεῖον τῆς ἐποχῆς του, λόγῳ τῆς τεραστίας διαδόσεως, ἣν ἔσχεν ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας. Ὅταν συγκρίνη τις τὴν τύχην τοῦ Νομοκάνονος τούτου πρὸς τὴν τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου, δὲν δύναται εἰ μὴ νὰ παραδεχθῆ, ὅτι ὄντως *habent sua fata libelli*¹. β') Ἐξ ἄλλου ὁ Νομοκάνων οὗτος περιέχει διατάξεις τινὰς ἀγνώστους ἄλλοθεν, ἢ γνωστὰς μὲν, ἀλλ' οὐσιωδῶς παρηλλαγμέναις. Ἐλαχίστας τούτων ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ Κ. Δυοβουνιώτης². γ') Τέλος ἡ παραβολὴ τῶν γνωστῶν ἤδη κειμένων πρὸς τὸν Νομοκάνονα τοῦ Μαλαξοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς διόρθωσιν τῶν κειμένων τούτων³.

Ἐκτὸς τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος τούτου, ἡ τούλα-χιστον τῶν νομικῶν διατάξεων τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων, καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς ταύτην, δέον νὰ γίνῃ ἡ παραβολὴ τῶν διαφόρων χειρογράφων τῶν παραλλαγῶν τῆς

¹ Δὲν παραλληλίζομεν τὰς δύο ταύτας νομοθετικὰς συλλογὰς τυχαίως: ἀμφότεραι ἔχουσι πολλὰ κοινὰ σημεῖα: ἀμφότεραι ἀποτελοῦσι συρραφὴν προγενεστέρων διατάξεων, ἄνευ οἷαςδὴποτε προσθήκης τῶν συντακτῶν των. Ἀμφότεραι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνημέρωσιν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου, ἀμφότεραι δ' ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Τέλος ἡ διάδοσις ἀμφοτέρων παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὑπῆρξε τεραστία. Ἐν τούτοις ἡ μὲν Ἑξαβίβλος ἐξεδόθη ἐνωρίτατα (1540), ἔσχεν ἐπανελημμέναις ἐκδόσεις, τέλος δὲ καὶ τὴν τιμὴν νὰ καθιερωθῆ ὡς ὁ ἐπίσημος ἀστικὸς νόμος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ δὲ Νομοκάνων τοῦ Μαλαξοῦ παραμένει εἰσέτι ἀνέκδοτος!

² Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 71-88.

³ Διορθώσεις τινὰς τῆς Ἑξαβίβλου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ Νομοκάνονος θὰ δημοσιεύσωμεν προσεχῶς.

μεταφράσεως καὶ ὁ καταρτισμὸς τοῦ στέμματος τῶν κωδικίων, οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὸς ὁ προσδιορισμὸς τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δημόδου δικαίου διαμορφωθείσων διατάξεων. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο, οὕτινος ἡ σημασία διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶναι *μεγίστη*, εἶναι ἔργον μακρᾶς πνοῆς, οὕτινος ἡ ἐκτέλεσις μόνον *ὀμαδικῶς* δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ. Εὐτυχῶς ὑπάρχει ἀπὸ τινων ἐτῶν τὸ ἀρμόδιον ὄργανον πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου: τὸ κατὰ πρότασιν τοῦ ἀειμνήστου *Παππούλια* ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἰδρυθὲν *Ἀρχεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου*.

ΒΙΟΛΟΓΙΑ. — Ἡ Μέση Διάρκεια τῆς Ζωῆς εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα*, ὑπὸ
Βασ. Γ. Βαλαώρα. Ἀνεκρινώθη ὑπὸ κ. Γ. Ἰωακείμογλου.

Ὀλίγιστα εἶναι γνωστὰ σχετικῶς μὲ τὴν μέσην διάρκειαν τῆς ζωῆς τῶν πληθυσμῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὑπάρχουν βεβαίως παραδείγματα προσώπων τῆς ἀρχαιότητος, ἅτινα ἔζησαν μέχρις ἀρκετὰ προκεχωρημένης ἡλικίας (Σοφοκλῆς, 89 ἐτῶν· Διογένης, 89· Θεόφραστος, 85· Ἰπποκράτης, 85· Πυθαγόρας, 82· Σόλων, 80· Πλάτων, 80 κλπ.), ἀλλὰ ταῦτα δὲν μαρτυροῦν παρὰ μόνον ὅτι τὰ ἀνώτατα ὄρια τῆς διαρκείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς πιθανῶς δὲν μετεκινήθησαν αισθητῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον. Οὐδεμίαν ὅμως θετικὴν ἔνδειξιν περὶ τῆς μέσης διαρκείας τῆς ζωῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῷ συνόλῳ παρέχουν τὰ μεμονωμένα ταῦτα παραδείγματα τῆς ἀνθρωπίνης μακροβιότητος.

Ἡ «μέση διάρκεια τῆς ζωῆς» ἢ ἡ «προσδοκώμενη ζωὴ» ἐνὸς πληθυσμοῦ υπολογίζεται ὡς γνωστὸν τῇ βοήθειᾳ τῶν «πινάκων ἐπιβιώσεως», οἵτινες βασιζονται ἐπὶ τῆς κατὰ τινὰ ὀρισμένην ἐποχὴν ἐπικρατούσης ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ἐιδικῆς δι' ἡλικίαν καὶ φύλον θνησιμότητος. Ἡ θνησιμότης αὕτη, μετὰ ὀρισμένην μαθηματικὴν ἐπεξεργασίαν, ἐφαρμόζεται ἀκολούθως ἐπὶ ἐνὸς ὑποθετικοῦ «στασίμου πληθυσμοῦ», ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὁποίας οὗτος ἀποθνήσκει βαθμιαίως. Ὅταν καὶ ὁ τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ἀποθάνῃ μὲ τὴν σειρὰν του, προσθέτομεν ὅλα τὰ ἔτη ζωῆς ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου, τὸ δὲ σύνολον διαιροῦμεν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιζώντων εἰς ἐκάστην ἡλικίαν ἀτόμων. Τὸ πηλίκον δίδει τὴν «μέσην διάρκειαν τῆς ζωῆς», ἧτοι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ζωῆς, ἅτινα θεωρητικῶς ἀντιστοιχοῦν εἰς ἕνα ἕκαστον μέλος τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν πληθυσμοῦ καὶ εἰς μίαν ἐκάστην ἡλικίαν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὅστις ἀναφέρεται εἰς τὸν πληθυσμὸν ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἄτομον μόνον, ὑπέστη μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἀξιοσημειώτους μεταβολάς, παρα-

* VAS. G. VALACRAS,—The Expectation of Life in Ancient Greece.